

A. GİRİŞ

Türk Milli Eğitiminde 1981 yılının önemli bir bölümü yeni Yükseköğretim Kanununun tartışılması ile geçti. Bu tartışmaların hemen tümüne yakını da, kanunun hazırlanma aşamasından çok sonralara, hatta kanunun çıkışından sonraki dönemlere rastladı. Bununla birlikte basında çıkan yazılar incelendiğinde bunların da çok önemli bir kısmının «özerklik» ve «Yükseköğretim Kurulu» üzerine yoğunlaştığı görüldü.

İnsanoğlunun yarattığı en yüce ve onurlu kurumlardan biri olan «üniversite», Türk kamu cyunda yeniden tartışıldı. Son birkaç yıldır Türk toplumunda oluşan toplumsal zelzelede, Üniversitelerin sorumluluk payı akla geldi. Yer yer üniversitelerin çeşitli yönlerden yetersizlikleri, çok daha az bir oranda da tüm yükseköğretim kurumları, yükseköğretimin işlevleri, sorunları ve yeni Yükseköğretim Kanunu yönünden ele alınıp tartışıldı.

Acaba yükseköğretim ve yükseköğretim sorunları «üniversiteler» ve «üniversitelerin özerkliği» konularıyla sınırlandırılabilir, boylesine dar bir çerçeve içinde tartışılıp kotarılarak üstesinden gelinebilecek nitelikte midir? Kalkınma ve çağdaşlaşma süreci içindeki Türkiye'de «yükseköğretim»in ne olup ne olmadığı, Türkiye'de gelişmişlik düzeyinin ne olduğu sorusu, sanırız, sadece «Üniversiteler»in incelenmesiyle değerlendirilemeyecek boyutlara çoktan ulaşmış durumdadır.

Bu nedenle, «Türk yükseköğritimi hangi noktadadır?» sorusuna cevap bulmak için bu eğitim düzeyinde tüm kurumlarla önemli sorunların incelenmesi gerekir. Bu sınırlı incelememizde «Türkiye'de yükseköğretim» konusuna böylesine bir yaklaşımla değinmek ve bu eğitim düzeyindeki bazı sorunları gözönüne sermek istedik.

B. YÜKSEKEĞİTİMDEKİ GÖRÜNÜM

I. Kurumlar ve İşlevleri :

Yeni Yükseköğretim Yasası çıkmazdan önce, Türkiye'de yüksek-

*O D T Ü., Eğitim Bölümü Öğretim Üyesi.

eğitim kurumları üniversiteler, Akademiler ve Yüksekokullar olarak belirlenmişti. Bilimsel çalışmalara ağırlık verme, yüksek düzeyde insangücü yetiştirme işlevleri, ilk planda, üniversite ve akademilere verilmiştir. Yüksekokullar ise bilimsel çalışmalardan çok, yüksek düzeyde meslek elemanı yetiştirme işlevini sürdüren kurumlardır. Bununla birlikte, üniversite ve akademilerimizin tümünde belirtilen işlevlerin gereğince ve aynı düzeyde yürütüldüğünü, bu kurumlarımızın meslek elemanı yetiştirme düzeyinin ötesinde bir işlevi de yerine getirdiğini iddia etmek oldukça güçtür. Mezunlarının görev, tür ve yerlerini, bu kurumlarda yürütölen bilimsel araştırmaların oran ve düzeylerini incelemek bu kurumların eğitim program ve yöntemlerine dikkatle bir göz atmak, bunu belirlemeğe yetecektir.

II. Sayısal Değişmeler :

«Kalkınma» hem büyümeyi, hem de gelişmeyi kapsar. Yüksek eğitimde» «gelişme»nin de sadece «büyüme» ile sağlanabileceği söylenemez. Özellikle, yüksek eğitimin, «kritik insangücü» diyebileceğimiz, geç ve güç yetişen, üst düzeydeki toplum üyelerini hazırladığı düşünöürse, bu düzeydeki değişmelerin gerçek «gelişme»ye dönük olmasının gereği ve önemi daha kolay anlaşılır.

Türkiye'mizde yüksek eğitimde durum nedir? Bunu önce sayısal değişmeler yönünden incelediğimizde bazı sonuçları belirlememiz mümkün olacaktır. Örneğin, 1965-1972 öğretim yılları arasında orta öğretim ikinci devre okullarını bitirenlerdeki sayısal artış 44.557'dir. Aynı dönemde tüm yüksek öğretim kurumlarında yeni kayıt sayısındaki artış ise 6.000 dolaylarındadır. Orta öğretim ikinci devre okullarını bitirenlerin sayısı, 1973'denberi daha da süratle arttığı için arasındaki fark daha doğrusu dengesizlik de o oranda fazlalaşmıştır.

Aynı dönemde yüksek öğretim kurumlarının mezun sayılarında da önemli artışlar olduğu bir gerçektir. 1965-1973 yılları arasında mezun sayılarındaki artış üniversitelerde 5.841 (% 105), akademilerde 2.087 (% 132), yüksekokullarda ise 5.056 (% 145) olmuştur.

1965-1973 yılları arasında yüksek eğitim kurumlarında ortalama yeni kayıt artışı ise 6.094 (% 22)'dir. Bu sayılar üniversitelerde 743 (% 5), akademilerde 683 (% 13), yüksekokullarda ise 4.668 (% 52) olmuştur.

Oysa bu artışlar daha sonraki yıllarda önemli boyutlara ulaşmış özellikle yüksekokullar için, planlı eğitimin varlığı kabul edilen ölkemizde, açıklanması güç sayıda yeni kayıt yapılmıştır. 1965 yılı Programı'nda, Eğitim Enstitülerinde 1965-1966 öğretim yılında bir önceki yıla göre 500 öğrencilik kayıt artışı sağlanması öngöröürken 1977-1978 öğretim yılında onbinlerce öğrenci artışı gerçekleştirilmiş-

tir (Tablo 1). Elbette bu tür «büyüme»lerin dengeli bir kalkınma planı, ya da yüksekeğitimde gerçek bir «gelişme» ile ilgisi olmadığı ortadadır. Ancak, öğretim üyesi sayılarında da önemli artışlar gözlenmesine karşın (Tablo 2) yine de, 1977-1978 öğretim yılında üniversite seçme sınavlarına başvuran 357.511 adaydan 36.546'sı (% 10)u bir yüksekeğitim kurumuna yerleştirilebilmiştir.

Ayrıca, yüksekeğitimdeki öğrenci artışı yönünden gözlediğimiz büyümenin öğrenim alanları yönünden ülkemizin insangücü ihtiyaçlarına uygun olmadığı ortaya çıkmaktadır (Tablo 3). Diğer yandan, kalkınma planlarında yüksekeğitimde öğretim üyesi yetiştirme konusunda önemli hedefler saptanmıştır. Bu hedeflere ne derece ulaşıldığı konusu ise İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda aşağıdaki şekilde belirtilmiştir.

«Yükseköğretim kurumlarına öğretim üyesi yetiştirmek amacı ile doktora için yurt dışına burslu öğrenci gönderme programı başarısızlıkla sonuçlanmıştır. 1963-1967 döneminde 3 000 kişi gönderilmesi hedef alınmışken 1966 yılı sonunda ancak 500'e yaklaşılmıştır» (İ. B. Y. K. P., s. 162).

Yüksekeğitim kurumlarımızda mevcut kapasitelerin kullanımına ilişkin kapsamlı ve güvenilir bir araştırma da henüz yapılmamıştır. Bu alanda, sadece 22 yüksekeğitim kurumunu kapsayan bir araştırmaya göre 1972-1973 öğretim yılında, bu kurumlarda görevli öğretim üyelerinin yüzde 49'u tam zamanlıdır. Bu öğretim üyesine ortalama 594 öğrenci düşmektedir. Bu sayı akademilerde görevli öğretim üyeleri için 876'dır (Aysan : 1974, s. 37-38).

III. Diğer Değişme ve Gelişmeler :

Yüksekeğitim kurumlarında öğrenci ve öğretim üyesi sayılarındaki artışlar yanında diğer değişme ve gelişmelerin başında yeni üniversite, akademi ve yüksekokulların açılışının geldiği görülmektedir.

Yeni yükseköğretim kurumlarının kuruluşuna 1968 yılı programında değinilmiş ve «her yeni üniversite kuruluşunun bağımsız bir proje olarak ele alınıp geliştirileceği»ne, «gerekli şartlar sağlanmadan yeni üniversiteler kurulmayacağına» işaret edilmiştir. Ayrıca, «Mevcut üniversite mensuplarından yeni üniversitelerde yararlanabilmek için» gerekli yasal değişikliklerin 1968 yılında tamamlanacağı belirtilmiştir.

Bununla birlikte, yeni açılan ve açılmakta olan üniversitelere ilişkin, kalkınma plan ve programlarında belirtilen, politika ve önlemlerin gereğince izlenmediği görülmektedir. Bu durum özellikle üniversite dışındaki yüksekeğitim kurumları için daha da belirgindir. Örneğin, bazan kapatılan bazan açılan ama açılışlarından bugüne kadar eği-

tim kadrcsunun yetiştirilmesi, mezunlarının muhtemel iş alanları dahil hiçbir ciddi planlama yapılmadan, yükseköğretim içine yapay bir biçimde adeta zorla yerleştirilmeğe çalışılan «meslek yüksek okulları»nın çoğu bir tür bitkisel yaşam içinde eğitim etkinliklerini sürdürmektedirler.

Açık yükseköğretim, «örgün» adıyla yaygın eğitim yapmağa dönük kurumlar ve mektupla öğretim denemeleri de yükseköğretimde başarısız yenilik denemeleri de, yükseköğretimimizde başarısız yenilik denemeleri olarak görünmektedir. Tüm bu ve benzeri girişimlerin yükseköğretim sorununu çözmeye çabalarından kaynaklandığı, iyi niyet girişimleri olduğu bir gerçektir. Ancak, noksan ve yanlış olan, her başlangıcı bir şey, her atılımı daha başında —«ben» yaptığımız, ya da «biz» yaptığımız— bir başarı olduğunu kabul etmemizdir. Oysaki, her proje ya da planda bir «değerlendirme» safhası bulunması kaçınılmazdır. Olumlu ve olumsuz sonuçlar ancak bu yolla belirlenip gerekli önlemler alınarak olumsuzluklar, olumluluğa doğru yönlendirilebilir.

Yükseköğretimimizde en son ve köklü değişimleri beraberinde getiren değişiklik, yeni «Yükseköğretim Kanunu»dur. Son aylarda üzerinde çok tartışılan bu yasanın, kanımızca, getirdiği en önemli değişiklik bir tür merkezî planlama ve yönetim örgütü niteliğindeki «Yükseköğretim Kurulu»dur. Öğretim üyesi dengesinin sağlanmasından üniversite dışındaki yükseköğretim kurumlarının yeniden düzenlenmesine kadar, eğitim planlaması ve yönetimini ilgilendiren konulara ilişkin ayrıntılı çalışmalar yapma yetki ve görevleriyle donatılan bu kurulun, ileride gerçekten bir yükseköğretim ve bilim bakanlığı haline gelmesi ya da böylesine bir örgütlenmeye gitmesi kaçınılmaz olacaktır.

Bununla birlikte, ister yeni bir bakanlık olarak örgütlenmiş, isterse bugünkü haline benzer ama daha gelişmiş bir kurum olarak varlığını korusun, «Yükseköğretim Kurulu»nun bugünkü yetkilerini kullanarak görevlerini yerine getirme işinin herşeyden önce bir «eğitim planlaması» işi olduğu unutulmamalıdır. Bu da «eğitim plancısı kimdir?» sorusunu gündeme getirir. Şüphesiz ne eğitim planlaması, ne de eğitim plancısı bugün bizim, özellikle Millî Eğitim Bakanlığı'nda gördüğümüz uygulamaları gözönüne getirirsek, bildiklerimizi —ya da bildiğimizi sandıklarımızı— değildir. Örneğin, öğretim üyesi artış ve dağılımı Tablo 2'de; bütçe artış ve dağılımları Tablo 4'de gösterilmiştir. Özellikle bütçe artış ve dağılımlarında kullanılan ölçütler ve mevcut —ama kelayca görülemeyen— sorunlar tartışılıp anlaşılmadan ve çözüm yolları denenmeden yükseköğretim yckuşunu düz etmekten söz etmek ancak hayâl görmek olabilir.

Örneğin, 1968 yılı programında :

«Yurt dışındaki öğrencilerin artan sayısı ile orantılı olarak Millî

Eğitim Bakanlığı'nın yurt dışındaki temsilcilikleri g¼c¼lendirilecektir. Yurt dışındaki ¼đrencilerin sorunlarını ortaya ¼ıkaracak bir araştır-
maya 1968 yılında başlanacaktır» h¼km¼ yer almıştır. Ancak o g¼nden
bu g¼ne Mill¼ Eğitim Bakanlığı yurt dışı temsilciliklerinin gelişmesine
ilişkin hi¼bir olumlu girişim ve sonu¼ g¼sterememiřtir.

Bunun y¼ksekeđitimimizdeki etkisi b¼y¼kt¼r. Yurt dışındaki y¼k-
sekeğitim dışındaki eğitim ve k¼lt¼r ilişkilerimizle yurt dışında artan
ve gittik¼e yayılan n¼fusumuz da d¼ř¼n¼ld¼đ¼nde, konunun ¼nemi-
nin daha da arttığı kolayca anlaşılacaktır. Ancak, eğitimimizin her d¼-
zeyinde olduğu gibi, yurt dışı eğitim ve y¼ksekeđitim alan ve d¼zey-
lerinde de uzmanlık eğitimine gereğince yer verilmemektedir. ¼rne-
đin, mevcut y¼netmelikler —son ¼¼ yıldır Mill¼ Eğitim Bakanlığı hiz-
metinde g¼revli değilse— yirmi yıl Mill¼ Eğitim Bakanlığı hizmetinde
¼alıřmıř bir profes¼r¼n dahi yurt dışında T¼rk ¼ocuklarına hizmet ver-
mesini, yurt dışı eğitim temsilciliklerinde g¼rev almasını, hatta g¼rev
almak ¼zere Bakanlığa başvurup yarıřm¼ya girmesini— engellemek-
tedir.

C. SONU¼LAR

Buraya kadar yapılan a¼ıklamalardan anlaşıldığı gibi, T¼rkiye'de
y¼ksekeđitime ilişkin sorunlar sadece ¼niversite ¼zerkliđi tartışması
i¼ine sıklıştırılmayacak b¼y¼kl¼k ve sayıdadır. Sayısal değerler, ¼ze-
rinde en ¼ok konuşulmuş, ama her nedense bilimsel araştırma y¼n¼
unutulmuş sorunlar, a¼ık¼a g¼steriyor ki y¼ksekeđitimimiz bir «ays-
berg» g¼r¼n¼m¼ndedir. Y¼ksekeđitim sorunlarımızı tartışanların ¼o-
đ¼ farkına varamadıkları sorunlara hi¼ aldırmadan, onları hi¼ ¼nem-
smeden g¼r¼n¼řteki, ya da g¼rebildikleri ¼zerinde h¼k¼m y¼r¼tmek-
te; ¼rneđin, ¼niversite giriş sınavlarında yapılacak bazı teknik d¼zen-
lemelerin y¼ksekeđitimimizi d¼zl¼đe ¼ıkaracađını s¼yleyebilmekte-
dirler.

¼rneđin, Mill¼ Eğitim Bakanlığı'nın yeni beş yıllık plan hazırlık ¼a-
lışmaları'nı kapsayan (1982-1987 yılları i¼in) 2 Temmuz 1981 tarihli
Plan ve Prensipler Genel M¼d¼rl¼đ¼ dok¼manında y¼ksekeđitim (say-
fa 150,158) sadece «y¼ksekeđitime ge¼iř» y¼n¼nden ele alınmış,
¼SYM ve testlerle ilgili bazı a¼ıklamalarla yetinilmiştir.

Oysa, neredeyse sayılamayacak sayıda ¼rnek bize a¼ık¼a g¼ste-
riyor ki eğitim ve y¼ksekeđitim planlaması ger¼ekten bir uzmanlık işi-
dir ve başarılı sonu¼lar kararlı politikalar, ge¼erli ve tutarlı değerlen-
dirmelerle sağlanabilir. Bu durumda, yeni y¼ksekeđitim yarası ile
kurulan y¼ksekeđitim kurulunun y¼ksekeđitim aysbergimizle ger-
¼ekten başarı ile uğraşabilmesi i¼in herşeyden ¼nce bilimsel yaklaşı-
mı benimsemesi, konunun temelde bir eğitim planlaması olduğunu

anlayıp modern yöntem ve uygun insan gücünden yararlanması, her tür girişim, düzenleme ve düzeltmelerin bilimsel yaklaşımı ve bulguların ışığında yapması kaçınılmazdır.

Öyle anlaşılıyor ki yükseköğretim aysbergi, üniversite bahçelerinde oturmuş bir buzul veya buzulcuk değildir. Ayrıntılı, köklü ve kolayca görünmeyen sorunlarıyla bir ucu ortaöğretimimiz, diğer ucu ülkemizin toplumsal ve ekonomik kurumlarıyla, kısacası yaşamımızla, yakından ilgili gözükmektedir.

KAYNAKÇA :

- Aysan, Mustafa A. **Üniversitelerde Boş Kapasite Var mı? İşletme Fakültesi Dergisi**, Cilt : 3, Sayı : 2 (ayrı baskı). Sermet Matbaası, İstanbul, 1974.
- Baloğlu, Zekâi. **Yükseköğretime Geçiş**. Ankara, 1973. Fen Projesi Baskı Atölyesi, Talim ve Terbiye Dairesi Başkanlığı.
- Millî Eğitim Bakanlığı, Plân ve Prensipler Genel Müdürlüğü, **Millî Eğitim kanlığı Yeni Beş Yıllık Plan Hazırlık Çalışmaları**, 1982 - 1987 yılları için, 2 Temmuz 1981.
- T. C. Başbakanlık, DPT, **1968 Yılı Programı, İkinci Beş Yıl, 1968-1972**, Ankara, Aralık 1967.
- T. C. Başbakanlık, DPT, **Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1963-1967**. Ankara, 1964.
- T. C. Başbakanlık, DPT, **Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1979-1983**. Ankara, Nisan 1979, Yayın No : DPT. 1 664
- T. C. Başbakanlık, DPT, **İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1963-1978**. Ankara, 1969.
- T. C. Başbakanlık, DPT, **Yeni Strateji ve Kalkınma Planı, Üçüncü Beş Yıl, 1973-1977**. Yayın No : DPT. 1272.

TABLO — 1

YÜKSEKÖĞRETİMDE TOPLAM ÖĞRENCİ SAYILARI (*)

Kurumlar	1974	1978	Fark
Üniversiteler	92.647	114.517	+ 21.870
Akademiler	34.202	33.049	— 1.153
Yüksekokullar	21.749	142.975	+ 121.181
Toplam	148.643	290.541	141.898

(*) 1 472 sayılı Kanun — Yüksekokullar Hariç.

TABLO — 2
YÜKSEKÖĞRETİMDE ÖĞRETİM ÜYE VE YARDIMCILARI
(1974-1978)

Kurum	Yıl	Prof.	Doç.	Asist.	Diğerl.	Topl.
Üniversiteler	1978	1966	1616	7551	3188	14321
	1974	1289	1046	4626	1545	8506
	Fark	677	570	8925	1643	5815
İ. T. İ. A.	1978	74	74	148	71	367
	1974	67	56	130	76	329
	Fark	7	18	18	5	38
D. M. M. A.	1978	161	136	396	535	1228
	1974	116	79	176	396	757
	Fark	45	57	220	149	471
Toplam ve Toplam	1978	2201	1826	8095	3794	15916
Farkları	1974	1472	1181	4932	2007	9592
	Fark	729	645	3163	1787	6324

TABLO — 3
YÜKSEKÖĞRETİMDE KURUMLAR VE DALLARA
GÖRE ÖĞRENCİ SAYILARI VE YÜZDELERİ (SEÇİLMİŞ YILLAR)

Kurumlar		1961-62	1964-65	1967-68	1969-70
Üniversiteler		11.351	13.422	15.441	14.942
Akademiler		3.457	2.968	5.690	5.425
Yüksekokullar		1.901	3.817	3.575	2.895
Toplam		16.709	20.207	24.400	23.262
Dallar					
Fen Mühen.	(sayı)	2.231	3.412	5.294	6.137
	(yüzde)	13.4	16.8	21.5	26.4
Tarım	(sayı)	750	902	944	840
	(yüzde)	4.5	4.5	3.9	3.6
Sağlık	(sayı)	950	1.868	1.931	1.985
	(yüzde)	5.7	9.2	7.7	8.5
Edebiyat ve	(sayı)	12.778	14.046	16.537	14.300
Scsyal ilimler	(yüzde)	76.4	69.5	66.9	61.5

TABLO — 4

1975 ve 1978 YILLARINDA YÜKSEKÖĞRETİM
BÜTÇELERİ (TL.)

Kurumlar	1975	1978	Faık (000)
Üniversiteler	4.222.556	8.071.491	3.848.934
İ. T. İ. A.	133.092	241.665	108.562
D. M. M. A.	197.218	783.570	586.351
Millî Eğitim Bakanlığına Bağlı Yüksekokullar	269.309	1.344.319	1.075.010
— Mes. Tek. Yüksekokullar	107.804	206.005	98.200
— Eğitim Enstitüeri	155.140	1.125.130	969.989
— Yüksek İslâm Enstitüsü	6.364	13 184	6.820
1472 S. K.'a göre resmîleş- tirilen Yüksekokullar :	150.000	250.000	100.000
T o p l a m	4.972.176	10.691.035	5.718.859